

APOTHEKER WESSEL KNOOPS MAAKTE JONGEREN ENTHOUSIAST VOOR NATUURWETENSCHAPPEN

GELIJKNAMIG GENOOTSCHAP VIERT HET TWEEHONDERDJARIG BESTAAN

Tweehonderd jaar bestaat het Natuurkundig Genootschap Wessel Knoop, in maart 1824 opgericht door de gelijknamige apotheker uit Arnhem. Een genootschap dat veel jongeren enthousiast heeft gemaakt voor natuurkunde en daarvoor bij het honderdjarig jubileum uitvoerig werd geprezen door de wereldberoemde natuurkunde professor Hendrik Anton Lorentz.

Auteur **Frans van den Houdt**

“Den 16en Maart 1824, dus nu 105 jaar geleden, werd in de woning van apotheker Wessel Knoop op den Kleinen Oord te Arnhem, door eenige mannen een vriendenkring ‘Tot nut en vergenoegen’ opgericht met het doel de natuurwetenschappen te beoefenen. Deze zoo eenvoudige gebeurtenis heeft grootse gevolgen gehad; zij heeft warme belangstelling doen ontstaan in Gelderland’s hoofdstad voor de natuurwetenschappen; zij was de aanleiding tot het stichten van een kleine volksuniversiteit, lang voordat de gedachte aan zoo’n instelling elders ontstond; zij heeft aan Wessel Knoop een levensdoel gegeven, waaraan hij zich voortaan geheel zou wijden; zij was het begin van het Natuurkundig Genootschap te Arnhem.”

Zo luidde het begin van het artikel van J.P. van der Marel waarmee het *Pharmaceutisch Weekblad* van 16 maart 1929 opende. Vervolgens gaat de auteur uitvoerig in op

Apotheker Wessel Knoop (1800-1879) wijdde zich geheel aan het natuurkundig genootschap, dat in Arnhem zou uitgroeien tot een kleine volksuniversiteit.

Het gebouw Physica van het genootschap, met een koepel op het dak voor sterrenkundige waarnemingen. Het genootschap had daar ook veel instrumenten en men hield er lezingen.

zowel de geschiedenis van het genootschap als het leven van apotheker Knoops omdat “scheiding niet goed mogelijk is”.

MET LANGE PIJPEN

H.G. Knoops, de vader van Wessel, had zich in 1783 op de Kleinen Oord in Arnhem gevestigd als apotheker. Hij had tien kinderen. Wessel, geboren op 22 augustus 1800, was de op een na jongste. *“De jonge Knoops ontving een goede opvoeding, bezocht onder meer de Latijnse school en ontving 23 October 1822 de bevoegdheid van apotheker”*, schrijft Van der Marel. Wessel vestigt zich in de apotheek van zijn vader, die in 1813 was overleden, huwt met Arendje Marta van Ooy en krijgt vier dochters. Ondertussen ontwikkelt hij een bijzondere belangstelling voor de natuurwetenschappen.

“Oorspronkelijk was de opgerichte vriendenkring ‘Tot nut en vergenoegen’ dan ook een zuivere studieclub. *“Geregeld werden bijeenkomsten gehouden bij kaarsverlichting en met lange pijpen, waarop vooral den eersten tijd onderwerpen op natuurkundig gebied werden besproken, onder andere aan de hand van het natuurkundig schoolboek van Johannes Buys”*, aldus Van der Marel.

In de zomer verzamelden de leden zich een keer per week 's ochtends om 5 uur om in de omgeving van Arn-

hem te “botaniseren”. Te laat komen of niet komen opdagen werd bestraft met een boete van tien cent. Begonnen als een studieclub voor leden breidde ‘Tot nut en vergenoegen’ zijn activiteiten geleidelijk aan uit naar maatschappelijke zaken, terwijl de naam werd veranderd in Natuurkundig Genootschap.

VOLKSUNIVERSITEIT

Knoops vond op een gegeven moment dat hij zijn passie moest delen met “het opkomend geslacht”, en besloot les te gaan geven in natuurwetenschappen. *“In 1836 werd daarvoor dan ook een cursus geopend te zijnen huize, die van den aanvang af veel belangstelling heeft ondervonden, en waarbij eenige leden van den vriendenkring als leermeesters optraden.”*

Toen het vak ‘kennis der natuur’ jaren later verplicht werd op de lagere school besloot Knoops zijn cursus met subsidie van de gemeente Arnhem te vervangen door zogeheten volksvoorlezingen. *“Dit was het begin van een echte volksuniversiteit”*, schrijft Van der Marel, *“want steeds hebben deze lezingen veel toehoorders getrokken.”*

WEKELIJKS VERZAMELDEN DE LEDEN ZICH OM IN DE OMGEVING VAN ARNHEM TE ‘BOTANISEREN’

Door de groeiende belangstelling voor natuurwetenschappen bleef ook het aantal leden van het genootschap maar stijgen, van aanvankelijk 25 naar 35 naar 80 en later nog meer, die door het betrekken van een eigen gebouw, ‘Physica’ genaamd, ook makkelijk konden worden ondergebracht. In 1844 werd onder de naam *Natuurkunde* ook een eigen tijdschrift uitgegeven, dat veertien jaar zou bestaan. Het blad stond onder redactie van de destijds bekende apotheker J.C.P. van Tricht, die van 1841 tot 1870 ook secretaris was van het genootschap.

“Het behoeft ons daarom niet te verwonderen dat er in dit maandblad vele artikelen voorkomen die op pharmaceutisch gebied liggen”, schrijft Van der Marel.

HENDRIK ANTON LORENTZ

Het 25-jarig jubileum werd in 1849 “met groote opgewektheid” gevierd, en Wessel Knoop werd bij die gelegenheid benoemd tot Ridder in de orde van de Eikenkroon. *“Wellicht de laatste regeringsdaad van Koning Willem II, want hij overleed op dien zelfden dag.”* Toen in maart 1924 het 100-jarig jubileum werd gevierd was het niemand minder dan prof. Hendrik Anton Lorentz, een van Nederlands grootste natuurkundigen en in 1902 winnaar van de Nobelprijs voor Natuurkunde, die hulde bracht aan de leden die de jeugd enthousiast wisten te maken voor natuurkundige wetenschappen. Voor Van der Marel reden te opperen dat dit mogelijk ook geldt voor Lorentz zelf. *“Wie zal het zeggen, in hoeverre door hun invloed bij dezen begaafde jongen de voorkeur voor natuurkundige studiën is opgewekt.”*

IN 1844 WERD ONDER DE NAAM NATUURKUNDE OOK EEN EIGEN TIJDSCHRIFT UITGEGEVEN

Knoop was van jongs af aan trouwens ook een verzamelaar van natuurkundige voorwerpen en natuurlijke historie, en toen het genootschap een eigen gebouw kreeg in Arnhem, richtte hij met zijn inmiddels flink gegroeide verzameling een gedeelte van Physica in als museum. Omdat hij zich uiteindelijk het liefst volledig wijdde aan dat museum, deed hij begin 1866 zijn apotheek over aan zijn schoonzoon, F.W. Gerritsen. Van 1863 tot 1877 was hij trouwens ook nog gemeenteraadslid. Na bijna 56 jaar in het bestuur te hebben gezeten, overleed Knoop op 23 december 1879. Vanwege zijn grote verdienste besloot men zijn naam toe te voegen aan het genootschap, dat vanaf dat moment Natuurkundig Genootschap Wessel Knoop ging heten.

GELDGEBREK

Aan het eind van zijn artikel stelt Van der Marel de vraag hoe het verder ging met het genootschap na de dood van de oprichter. Diens opvolger wijdde zich vooral aan volkslezingen maar wist niet te voorkomen dat

Bronzen medaille, geslagen ter ere van het 50-jarig bestaan van het genootschap.

de belangstelling van het publiek langzaamaan terugliep. Het museum raakte in verval en er ontstond geldgebrek.

“Een gemaakte fout, die trouwens door vele vereenigen worden begaan, wreekte zich”, schrijft Van der Marel. “Tot het stichten van een bibliotheek of museum is het niet voldoende dat een vereeniging een boekerij of een mooie verzameling tot haar beschikking heeft, maar er moet tevens een vaste bron van inkomsten zijn, die het mogelijk maakt de verzamelingen te onderhouden en aan te vullen. Is aan dezen eerste eisch niet voldaan, dan is zoo’n stichting tot mislukking gedoemd.” Physica, het Arnhemse hoofdkwartier, werd in 1903 weliswaar verkocht, met een deel van de museumstukken en instrumenten, maar het genootschap bleef bestaan en voordrachten voor leden en volkslezingen voor geïnteresseerden houden.

Van der Marel besluit zijn artikel in maart 1929 met: *“Moge het genootschap dat reeds zoo’n langen tijd in Arnhem nuttig werkzaam is geweest, nog vele jaren blijven bestaan en den naam van apotheker Wessel Knoop tot eere strekken.”*

DISCUSSIE

Die laatste wens is uitgekomen, want het genootschap bestaat nog steeds, met een ledental dat varieert tussen de honderdvijftig en tweehonderd, en viert in mei officieel het tweehonderdjarig jubileum. Jaarlijks houdt het genootschap gemiddeld acht bijeenkomsten waarop vooraanstaande sprekers uit de exacte wetenschappen en technologie worden uitgenodigd. Hun voordrachten worden steeds gevolgd door een discussie.

De jubileumviering in mei vindt in besloten kring plaats met een voordracht van Toine Pieters, hoogleraar geschiedenis van de farmacie, directeur van het Freudenthal Instituut en de Graduate School of Natural Sciences van de Universiteit Utrecht. Titel van zijn lezing is heel toepasselijk: ‘200 jaar farmacie in vogelvlucht’. ■